

kan voorko-
die over Na-
ekunde van
goed op de
goed lees-

og herstellen
weet niet of
aar zoo niet,
eur zijn licht
gaat opste-
rale Synode
nieuw eenige
(1943 gevolgd
n en afzettin-
arden, volgs-
afmetingen

dan de ver-
geheel on-
gbljven.
iek Meteor-
A. J. V.

zijn Lijden"
t e m p e -
e geschriften
recensies als
le opmerking
sistent heeft
gebruik van
vraagt: „de
t toch alleen
sistent met
t weer te ge-
temperantie"
Zie ook mijn
K. S.

erzorging s Woords

ecretaris van
ingang van
aontplein 12a
9, Postbus 1,
oog op het
ze adreswijz-
K. S.

AL LEVEN

arde stoet van
metaalbewer-
werkers met
of bedrijf gij
tot den groot-
trekken, h e t
G o d s. En
n dat daarin
id in de een-
id. Zoo moet
en dat woord
de minst ge-
lven doen wij
ke leden heb-
God heeft het
overvloediger
ft, opdat geen
leden voor el-

van God ook
ristelijke soci-
woorden dient

as Gebot und
rlag, Zürich)
festgestellte
t bloss davon
Arbeit nicht
Hand nimmt;
en des Berufs
ist unmöglich
verhältniase",
erde verdwij-
leen daarvan,
niet meer als
maar omge-
et beroep uit
zor de werke-

algemeenheid
en blijven van
nmer een be-
ddelijk beroep
nvaardt, om
houwen. Want
in het oordeel

van menschen of in omstandigheden, maar in God on-
zen Opdrachtgever.

Maar toch willen wij ons hoeden voor eenzijdigheid
in ons oordeel. En daarom dient gezegd te worden, dat
in de vorige week geciteerde Schriftwoorden uit 1 Cor.
12 : 24 en 25 niet alleen een wijze les en bindende richt-
lijnen liggen opgesloten voor de arbeiders in loon-
dienst, maar ook voor de ondernemers. Ook zij, ja juist
zij, hebben aan dit woord gehoor te geven, en hun ar-
beiders zóó in Schriftuurlijk licht te zien als mede-
arbeiders in den dienst van God, als menschen, die een
eigen taak van rentmeesterschap hebben te vervullen.

Wanneer er dan ook geijverd wordt door de arbeiders
en hun organisaties voor goede sociale verhoudingen,
dan is dit streven in het algemeen op zijn plaats en gerechtvaardigd, want de arbeider is rent-
meester Gods. Wanneer men b.v. in plaats van vieze
hokken zindelijke wasch- en kleedhokken verlangt in
bedrijven van eenigen omvang, een goede, hygiënische
inrichting der bedrijven, behoorlijke schaftlokalen en
dergelijke meer, dan is daarin niets verkeerd of oyer-
drevens, en moet zulk een streven worden ondersteund
en gunstig worden beantwoord, want de arbeider is
rentmeester Gods.

Zoo zou er meer te noemen zijn op het gebied der
sociale verzorging der arbeiders. Bij dit alles willen
wij als leidend beginsel eraan herinneren dat de Schrift
in Psalm 8 : 6 van den tot arbeid geroepen mensch
zegt, dat God „hem een weinig minder heeft gemaakt
dan de engelen". Prof. dr A. Noordt zij vertaalt de
beide laatste woorden zelfs in zijn Korte Verklaring
(blz. 43) met de woorden: een goddelijk wezen. Prof.
dr F. W. Grosheide in zijn Korte Verklaring van Hebr.
2 : 7, de tekst waarin de woorden van Psalm 8 wor-
den aangehaald, vat de woorden uit den Hebrueu-
schen tekst op als: hemelwezens (blz. 27), wat dus
ook op een hoogen staat wijst. De mensch een weinig
minder dan de engelen door God gemaakt, — dit woord
van God bepaalt het niveau, waarop ook de man met
het geringste werk, de nederigste daglooner, moet
worden beschouwd en gerespecteerd, voor zoover hij
zichzelf door zondig en onmenschenlijk levensgedrag
niet tot ver beneden dit niveau verlaagt. Wij mogen
hem niet verder vernederen dan God ook hem in deze
zoeven geciteerde woorden Zelf heeft vernederd, wan-
neer wij namelijk met prof. dr F. W. Grosheide mogen
besluiten, dat deze woorden inderdaad aan vernedering
doen denken, blijkens het verband waarin zij voorko-
men. (Korte Verklaring, blz. 27.)

Zoozeer wij er aan vasthouden moeten, dat de arbeider
in loondienst, en de ondernemer, hun eigen on-
derscheiden taak en roeping van God ontvangen heb-
ben als rentmeester, en in dezen van een gedeeld rent-
meesterschap als zijnde revolutie in de ordeningen
Gods voor het leven niet willen weten, zoozeer zijn
wij ook ervan overtuigd, dat dit rentmeesterschap
voor den ondernemer beteekent, dat God hem verant-
woordelijk stelt voor de verhoudingen, waaronder de
arbeiders, die God hem tot vervulling van zijn roeping
en taak ter beschikking stelde, hun werk moeten ver-
richten. De apostel Jacobus roept in het 5e hoofdstuk
van zijn zendbrief het wee uit over de rijken van wie
in zijn dagen gezegd moest worden: „Zie, het loon,
dat door u is ingehouden van de arbeiders, die uwe
landen gemaaid hebben, schreeuwt, en het geroep van
hen, die uwen oogst hebben binnengehaald, is door-
gedrongen tot de ooren van den Heere Zebaoth.
(Jacobus 5 : 4). En de apostel Paulus schrijft aan
Timotheus: „Hun, die rijk zijn in de tegenwoordige
wereld, moet gij bevelen niet hooghartig te zijn, en
(al) hunne hoop gevestigd te houden niet op onzekere
rijksdom, doch op God, die ons alles rijkelijk ten
gebruike geeft, om wél te doen, rijk te zijn in goede
werken, vrijgevig en mededeelzaam, waardoor zij zich
een vasten grondslag voor de toekomst verzekeren om
het ware leven te grijpen. (1 Tim. 6 : 17 t/m 19, deze
en voorgaande Schriftaanhaling in de nieuwe ver-
taling van het Ned. Bijbelgenootschap).

In deze Schriftwoorden krijgt ook de ondernemer
van Gods wege van zijn plicht een klaar bericht.
Wanneer hij in zijn geheel eigen functie als onder-
nemer en als rentmeester van den Eigendom Gods
daarbij op God vertrouwt en Zijn wetten onderhoudt,
vindt ook hij daarin grooten loon, als dienstknecht
van zijn Heer.

P. GROEN.

Souvereiniteit in eigen kring

Van A.R. zijde bemerkt men nog weinig van een
positieve reactie, van een nader ingaan op de be-
zwaren, welke op het Amersfoortsch congres tegen de
A.R. partij naar voren zijn gebracht. Hoogstens hoort
men hier en daar een klaagtoon over die lastige vrij-
gemaakten, die zoo maar beginselen durven disputabel
te stellen, welke tot voor kort nog als onaantastbaar
werden aanvaard.

Eenigen tijd geleden las ik echter een blad en een
boek over s.i.e.k., welke mij tot eenige opmerkingen
aanleiding geven.

Het blad is dat van de bezwaarden in de synodale
Kerk, „Waarheid en Eenheid". Hierin bespreekt E. v.
R(uller) in een aantal artikelen het Amersfoortsch
Congres. Hij handelt hier ook over 't onderwerp s.i.e.k.,
maar een serieuze bespreking, een aanvaarding
of een weerlegging van de bezwaren? Ach neen.

In één van de eerste artikelen brengt hij eenige al-

gemeene bezwaren tegen het congres naar voren.
Ten deele kan ik dit begrijpen. Ik heb ze ook zelf.
Maar de manier waarop van R. dit doet, lijkt mij toch
niet juist.

Zoo geeft hij o.m. zijn visie op de congressisten en
de inleiders weer. Van beide deugt niet veel. Hoort u
maar. Over de congressisten zegt hij: „Allerlei men-
schen, van wie mij bekend is, dat zij nimmer eenige
politieke belangstelling hebben getoond, zeer veel jonge
mensen, meisjes van een jaar of 18, 20, maakten
deel uit van het congres".

En de inleiders komen er niet veel beter af: „Ten-
slotte acht ik de mislukking van dit congres gelegen
in de keuze van politiek volkomen ongeschoolde in-
leiders. De leiders zullen het nog wel leeren in hun
leven, naar ik hoop, doch ze zullen moeten weten, dat
politiek bedrijven iets anders is dan op de studeer-
kamer theologische constructies op te werpen. Prof.
Schilder was de eenige inleider, die dit begreep".

Onwillekeurig dacht ik terug aan de geschiedenis
van de „baardeloze knapen" van ruim 10 jaar geleden.

In één van de volgende artikelen gaat v. R. dan over
tot bespreking van de s.i.e.k. Ja, of hij tot bespreking
overgaat, weet ik ook eigenlijk niet. Hij begint n.l. met
te zeggen, dat het niet in zijn voornemen ligt de refe-
raten aan een critisch onderzoek te onderwerpen. Hij
acht dit niet juist, omdat het Centraal Comité de zaak
thans in onderzoek heeft.

Mis, van R., heelemaal mis! Dit is nu juist de weg,
dien wij heelemaal niet op moeten. Dit is niet een zaak
alleen maar van het Centraal Comité, maar van de
geheele A.R. partij. Deze kwesties moeten juist niet
binnenskamers worden behandeld.

Gelukkig laat hij even verder zijn standpunt weer
ten deele varen. Hij zegt n.l.: „Een paar opmerkingen
moeten mij evenwel van het hart". Zijn betoog is dan
als volgt (ik geef het nu in eigen woorden, maar toch,
naar ik meen, volgens de bedoeling van den schrijver,
weer):

Reeds jaren is gestudeerd over het vraagstuk der
s.i.e.k. en nu komt er plotseling een referaat van
Dr Meulink met scherpe critiek op het werk van
Kuyper, met conclusies, die Kuyper's werk in dezen als
totaal verkeerd voorstellen.

Ja, ik durf mij als „baardeloze knaap" (ik geloof
zelfs, dat ik de meest baardeloze van de inleiders
ben) haast persoonlijk niet meer te verdedigen tegen
van R. Een persoonlijke opmerking moet mij toch van
het hart, n.l. dat hij, wanneer hij citeert, dit voortaan
meer volledig moet doen.

Zooals hij nu mijn conclusies half weergeeft, krijgen
de lezers van „Waarheid en Eenheid" een onjuist beeld
van den inhoud van mijn referaat. Hiermee dient v. R.
noch de waarheid noch de eenheid. Ik geef slechts een
voorbeeld, maar er zijn er meerdere te geven: „Kuyper's
beroep op Groen was ten deele ongemotiveerd".

Mijn stelling was echter: „Kuyper's beroep op Groen
ter verdediging van het beginsel der s.i.e.k. is ten
deele ongemotiveerd, daar Groen meer pleitte voor een
historisch gegronde autonomie der samenlevingsver-
banden, terwijl Kuyper behalve in een historische fun-
dering ook aanknooping zocht bij de scheppingsorde".

De verdere verdediging van mijn critiek op Kuyper
wil ik echter overlaten aan een ander. Plotseling is
er n.l. hulp op komen dagen. Voor enkele maanden pro-
moveerde de Heer Dengerink aan de V.U. onder aus-
piciën van Prof. Dooyeweerd op het onderwerp „Cri-
tisch-historisch onderzoek naar de sociologische ont-
wikkeling van het beginsel der „sovereiniteit in eigen
kring in de 19e en 20 eeuw". In dit werk werd mij
„onverwachte" steun geboden. T.a.v. de beschouwingen
van Dr Kuyper en Groen geeft Dr Dengerink vaak
letterlijk de zelfde beschouwingen weer als in mijn
referaat zijn te vinden. Ik zal hier eenig vergelijkend
materiaal laten volgen; mijn aanhalingen zijn met een
M., die van Dr Dengerink met een D. aangeduid:

M.: „In feite heeft Groen dus gepleit voor de auto-
nomie, maar niet voor de s.i.e.k.".

D.: (blz. 93) „Wel zijn hier en daar aanknopings-
punten voor een sociologische doorwerking van dit be-
ginsel (s.i.e.k.) te vinden, maar uiteindelijk wordt
Groen's visie op de samenleving, althans wat betreft
de verhouding van den staat tot de maatschappelijke
verbanden, bepaald door de autonomiegedachte".

M.: „Wel spreekt hij (Groen) t.a.v. de verhouding
van kerk en staat voor wat betreft de kerk over in
eigen sfeer soevereine kringen".

D.: (blz. 94) „Alleen de kerk neemt 'n uitzonderings-
positie in. Zij is een wezenlijk soeverein instituut met
geheel eigen taak, waarvan de gezagsdragers direct
aan het oppergezag Gods zijn onderworpen".

M.: „Toen Kuyper zijn stelling van de s.i.e.k. po-
neerde, deed hij een machtige greep, maar ondanks
zijn vele latere publicaties bleef zijn geheele beschou-
wing toch fragmentarisch en op vele punten tegen-
strijdig. Kuyper heeft nagelaten het beginsel van de
s.i.e.k. scherp te definiëren en nader uit te werken,
waardoor hij zelf aanleiding heeft gegeven tot verkeerd
gebruik van dit beginsel".

D.: (blz. 118) „Van slechts intuïtief, nog niet tot
wetenschappelijk sociologische klaarheid gekomen ka-
rakter blijven dientengevolge, zoals wij nog nader
zullen zien, eveneens de aanvankelijke pogingen, door
Kuyper ondernomen, om in deze gedachtenlijn de af-
zonderlijke levenskringen in hun eigen aard nader te
bepalen".

(blz. 118) „Wanneer Kuyper in „Ons Program"

tracht aanvankelijk een nadere omschrijving van deze
taak te geven, doet zich bij hem nog in sterke mate de
invloed van Thorbecke's liberale staatsidee gelden".

(blz. 161) „Het bleef echter bij een machtige, intuï-
tieve greep, welke niet tot een consequente ontwik-
keling in de leer der menselijke samenleving heeft
geleid".

M.: „Uitgangspunt van onze beschouwing moet zijn
de schepping, zondeval en verlossing door Jezus Chris-
tus, dus niet natuur-genade, particuliere en gemeene
gratie".

D.: (blz. 99) „In haar („De Gemeene Gratie" van
Kuyper) doet zich in sterke mate de invloed gelden
van het scholastisch grondmotief van „natuur" en
„bovennatuurlijke genade", en dit grondmotief is, zo-
als wij reeds vroeger zagen, door het innerlijk religieus
dualisme, dat zich daarin openbaart, niet te verzoenen
met de Schriftuurlijke leer inzake Schepping, zondeval
en verlossing in Christus Jezus".

M.: „De gemeene-gratie conceptie van Kuyper heeft
aan zijn uitwerking van het beginsel der s.i.e.k. een
tweeslachtig karakter gegeven".

D.: (blz. 105) „Kuyper is nu blijkbaar, wanneer hij
in zijn werken deze tweede gedachtenlijn volgt, geheel
vergeten, dat hij in het bijzonder in zijn rede „Souve-
reiniteit in eigen Kring", met zoveel nadruk geponeerd
had, dat in het ganse leven de strijd zich concent-
treert om het Kruis van Christus, dat men zich per-
gens op „neutraal" terrein bevindt. Immers was hij
consequent trouw gebleven aan deze belijdenis, dan
had hij moeten inzien, dat, zoals wij reeds bij Groen
opmerkten, nóch het concrete levensbestand, nóch de
historie, nóch de wetenschap zich los van religieuze
grondmotieven hebben ontwikkeld, zodat zij niet als be-
trekkelijk zelfstandige kenbronnen van de waarheid
naast de Heilige Schrift kunnen fungeren, maar veel-
eer zelve door de goddelijke Woordenopenbaring innerlijk
moeten worden gereformeerd. Kuyper blijft echter
voortdurend op twee gedachten hinken, en dit vindt
een onmiddellijke weerslag in zijn sociologische be-
schouwingen".

(blz. 140) „Het scholastisch „natuur"-motief werkt
op treffende wijze door in Kuyper's idee van den staat
als „zedelijk organisme", gelijk hij deze in „Ons Pro-
gram" (1879) heeft ontwikkeld".

(blz. 160) „Wanneer hij (Kuyper) zijn visie op de
sociologische werkelijkheid nader gaat uitwerken,
wordt echter, als gevolg van het ontbreken van een
door de H.S. geïnspireerde werkelijkheidsleer, het be-
ginsel als regulatief principe onder invloed van het
scholastisch grondmotief van „natuur en bovennatuur"
steeds meer terug gedrongen door allerlei universalis-
tische en historische gedachtenlijnen. Dientengevolge
openbaart zich in Kuyper's beschouwingen over de
menselijke samenleving een typische tweeslachtig-
heid. Zodra onze denker de dualistische, door het
scholastisch motief van „natuur en genade" beïnvloede
lijn volgt, door het terrein der algemene genade te
onttrekken aan het Koningschap van Christus als
Verlossings-middelaar, komt de weg vrij voor allerlei
niet-Schriftuurlijke invloeden. Zo zien wij, hoe hij zich
voor de grensafbakening van kerk en staat niet voor
alles beroept op de scheppingsorde, maar op het „bo-
vennatuurlijk" karakter van eerstgenoemde en het
„natuurlijk" karakter van laatstgenoemde".

M.: „een ander bezwaar, dat tegen de leer van Kuy-
per moet worden ingebracht, is zijn dooréén haspelen
van de begrippen soevereiniteit en autonomie. In ver-
schillende van zijn werken geeft Kuyper een pyramide-
achtige voorstelling der samenleving: Eerst het gezin,
een groep gesinnen vormen een gemeente, een groep
gemeenten vormen een provincie en een groep provin-
cies vormen een staat".

D.: (blz. 144) „Van een sociologische doorwerking
van het beginsel der soevereiniteit in eigen kring is,
zoals wij zien in dezen gedachtengang van Kuyper
geen sprake meer. De verschillende verbanden onder-
schieden zich slechts van elkaar door hun meer of
minder groten omvang. Voorzover zij, buiten kerk en
staat, nog een zekere zelfstandigheid bezitten, is dit
slechts een autonomie, welke hun krachten de alge-
mene wetgeving van het landsbestuur toekomt. Zij
beschikken niet over een eigen soevereine levenssfeer,
naast alle andere, maar zijn elkaar als hoger en lager
toegeordend".

In mijn referaat heb ik ook aanmerkingen gemaakt
op de onderscheiding, op de tegenstelling van gezin
en familie als een organisch verband en den staat als
een mechanisch verband. Luister maar weer naar Dr
Dengerink.

D.: (blz. 160) „In het bijzonder in „Antirevolutio-
naire Staatskunde" doet zich de invloed gelden van de
theorie van den volksgeest gelijk deze door de aan-
hangers der Historische School werd gehuldigd. Dit
bracht onze auteur er zelfs toe het z.g. mechanisch
overheidsapparaat en de z.g. organische volksgemeen-
schap als twee in zich soevereine levenskringen naast
elkaar te stellen".

M.: „Onjuist is de voorstelling van Kuyper, alsof
de soevereine levenskringen aparte holtes en terreinen
vormen".

Hierbij wordt dan nog aangehaald „Ons Program",
blz. 300, waarin Kuyper zegt, dat het gezinshoofd
achter zijn hulsdeur Koning is bij de gratie Gods en
een bedenaar des Woords binnen de wanden van zijn
bedehuis heer en meester krachtens hem van God ver-
leende volmacht.

D.: (blz. 108) „In „Ons Program" en „Het Calvinisme" wordt deze gedachte op populaire, aan wetenschappelijke maatstaf gemeten uiteraard geheel onbevredigende wijze uitgewerkt".

En dan laat Dr Dengerink de zelfde aanhaling uit „Ons Program" volgen.

Dit is slechts een greep uit de vele punten van overeenkomst tusschen Dr Dengerink's proefschrift en mijn te Amersfoort gehouden referaat.

Frappante overeenstemming? In het geheel niet. Van R. geeft den indruk, dat mijn critiek op Kuiper zoo plotseling uit de lucht komt vallen. Weet van R. niet beter?

De meeste stellingen in mijn referaat over de opvattingen van Dr Kuiper waren regelrecht ontleend aan de beschouwingen, welke Prof. Dooyeweerd al jaren lang aan de V.U. heeft gedoceerd en in vele publicaties heeft uiteen gezet. Het is daarom ook niet verwonderlijk, dat twee leerlingen van Prof. Dooyeweerd wat dit betreft nog al aardig overeenstemmen. Maar het is een onjuiste weergave van de historie als men doet voorkomen, dat deze „baardelooze knapen" plotseling met allerlei verstrekkende conclusies uit de lucht komen vallen.

Nog een opmerking over de bespreking van v. R.

Ook de leiding van het Amersfoortsch Congres kreeg een veeg. Deze, dit zijn de Heer Zijlstra en Prof. Veenhof, hadden n.l. boter op hun hoofd en moesten daarom volgens van R. maar niet in de zon gaan staan. Zij hadden n.l. vroeger geheel anders geschreven over de s.i.e.k. Van R. tracht dit te bewijzen door van beiden een citaat te geven. Aangenomen dat deze citaten in dit verband iets zeggen en dus Prof. Veenhof en de Heer Zijlstra van meening veranderd zijn, wat zegt dit dan nog? Is het onjuist om van opinie te veranderen en deze andere beschouwingen weer door te geven? Wij wenschen de opvattingen van Dr Kuiper niet te kanoniseren, maar ook niet die van Prof. Veenhof en de Heer Zijlstra. Nu van R. toch Prof. Veenhof citeert had hij uit het zelfde boekje van Prof. Veenhof ook critiek op Kuiper kunnen citeren. Prof. Veenhof is zelfs een van de eersten, welke aanmerking maakt op het verkeerde tekstgebruik van Kuiper t.a.v. de s.i.e.k.

Ter voorkoming van misverstand mag ik er nog wel op wijzen, dat hoewel t.a.v. de beschouwing over Stahl,

Groen en Kuiper groote overeenkomst is tusschen de dissertatie van Dr Dengerink en mijn referaat, overigens de beschouwingen nog al uiteen loopen. Opvallend is al, dat Dr Dengerink zoo goed als geheel de opvatting van Prof. Fabius verzwijgt. Waarom in dezen weer zoo getrouw Kuiper en anderen nagevolgd? Weet Dr D. werkelijk niet, dat Fabius reeds vroeger dan Kuiper gefundeerde beschouwingen over de s.i.e.k. heeft gegeven?

Verder aanvaardt Dr D. vrijwel critiekloos de gehele beschouwing van de Wijsbegeerte der Wetsidee.

Erg jammer is, dat er geen enkel bezwaar, van vrijgemaakte zijde opgeworpen, onder de loupe is genomen. Waarom bijv. de schriftgegevens, welke Kuiper en Dooyeweerd naar voren brengen, niet eens nader bezien? Waarom de critiek op de W.d.W. niet eens nader besproken?

Niets van dit alles. Het lijkt wel, of Dr D. van geen enkel bezwaar, dat van vrijgemaakte zijde tegen de s.i.e.k. is opgeworpen, heeft kennis genomen.

Op deze wijze komen we niets verder, noch door de artikelen van van R., noch door het proefschrift van Dr D. Alleen ernstige bezinning en openlijke bespreking van de bezwaren kan leiden tot het vinden van de waarheid en derhalve leiden tot de eenheid, welke het blad van v. R. zegt te begeeren. J. MEULINK.

N a s c h r i f t. Het was de synodocratische predikant Dr Westerink, over wien ons blad geschreven heeft, die in een artikel, dat nergens bodem raakt, onlangs probeerde prof. Veenhof tegen mij uit te spelen inzake de s.i.e.k., zulks dan naar aanleiding van een passage in mijn „Christus en Cultuur". Ik vond dat geluid van dr Westerink erg leuk, inzoverre de goede man nog weer eens beweerde: die Schilder wijkt al verder van het gereformeerde denken af omdat hij, let wel, Kuiper's probleemstelling aan durft pakken; ik mag zulke rechtuit synodocratische nonsens liever dan de niet-rechtuit-spreekende oosterbeekse. Maar overigens moest dr Westerink eens weten, hoe hard prof. Veenhof zijn best gedaan heeft voor het amersfoortsche congres en voor de publicatie van wat daar gezegd is (dat het nog niet zoo ver kwam, ligt aan niets anders dan aan ondergeteekende's te bezetten tijd). K. S.

LITERATUUR EN KUNST

voering tekening van een bijbelschen figuur — b.v. David — wordt ingeschrompeld tot een weinig zeggend versje.

De dichtelijke visie eischt volledige beheersching van de beeldspraak, de mogelijkheden der klankenprossie en fantasie. En hieraan mangelt het bij Wim van Mander. Zijn vers loopt meestal vlot; alliteratie en enjambement geven er kleur aan, en toch is het te vlak. De dichter mist de fantasie, het innerlijk gezene te ver-beelden. Angstvallig houdt hij vast aan de bekende woorden. Hij is als een angstig vogeltje, dat zich niet durft toevertrouwen aan de onbekende kracht der wiken en tjlpend staan blijft op de rand van 't veilig nest. Niet ten onrechte sprak men van ouds over de dichtelijke vlucht.

In één gedicht — Bethlehem — tracht v. Mander in enkele versregels een scherpe visie te geven. Zij doen eenigszins modern aan in hun poging tot directheid. De geijkte taal en de beeldloosheid maken dat het niet anders uit den toon valt, dan door het afwijkende rythme.

Er zit iets sympathieks in dit bundeltje, hoe zwak het ook is. Wanneer van Mander eens gaat durven, de boeien van een conventionele taal durft te verbreken, dan kan hij best iets goeds bereiken. Laat hem een voorbeeld nemen aan de houtsneden van Jan van der Zee, die het boekje verlichten. Deze zijn, met hun simpele lijnen, gedurfd, ze getuigen van fantasie, al overtuigen ze niet altijd.

Ook hier weer gaf de uitgever een keurig uiterlijk.

F. Strijk-Braunius: „Kentering". Uitgave Erven A. de Jager, Groningen. 1948. Prijs geb. f.2.50.

Het meest persoonlijk uit zich de jonge dichteres Strijk-Braunius. In haar kleine bundeltje spreekt een zachte, stille stem van de verstolen schoonheid die er ligt over de soms donkere wereld. Haar stem wordt helder, en licht het rythme van haar lied. Het geheim hiervan is een diep geloof in Gods goedheid, die onze onrust stillen kan:

Nu worden mijn gedachten wijd
als 't glanzend koren om mij heen,
van deze onbegrepenheid:
ik leef en zing in U alleen.

Deze rust in God doet haar het leven met zijn leed en zorgen aanvaarden en zien in het licht van Gods toekomst, het maakt haar stil en gelukkig als zij ziet de schoonheid der natuur (De Polder, Mistige Naarsdag). Haar lied heeft dan iets zangerigs, met zijn rustig rythme.

De zuiver religieuze liederen dragen een zeer persoonlijk cachet. Heel in de verte herinnert zij soms aan Revis (Hij voor mij). Zij verwijft niet bij het uiterlijke, maar zoekt en ziet de diepere betekenis van het heilsgebeuren. Hoe anders, dan in veel lieve

Kerstgedichtjes, die zich zoo graag vermeien in de bekoorlijke entourage van 't Kerstgebeuren, voelt deze dichteres de betekenis van Christus' geboorte. Als voorbeeld van haar kunnen geef ik het hier in zijn geheel:

KERSTNACHT.

Geen ster, die aan de hemel steeg,
Geen wijzen, door haar glans geleid.
Verlaten is het veld, en leeg
de Krib, waarin geen Kind meer schreit.

Vervallen is de schaam'le steê,
waar d'eng'lenstemmen zijn verstomd.
En wat ons bleef is groeiend wee,
dat snel en dreigend naderkomt.

Geen ster — een Koning gaat ons voor
bij 't stijgen langs het ruwe pad.
En trekt het diep en bloedig spoor,
dat eindigt in de gouden stad.

Dit jonge geluid is poëtisch nog niet sterk, maar het draagt beloften in zich. De toon is zuiver, de versificatie vloeiend. Het kringetje om haar heen is voor de dichteres nog klein, ze durft zich nog niet ver te wagen buiten wat haar vertrouwd is, ze kent haar eigen grenzen. Maar daarbinnen weet zij haar gevoelens soms op directe wijze te uiten.

De uitgever zorgde weer voor 'n goed uiterlijk, Corrie Bos voor enkele soms nietszeggende illustraties. Gron. H. S.

GRONINGER Brieven

Amice frater.

Als de verleiders der mystiek van God spreken, soms in bijbelsche taal, bedoelen zij feitelijk den heidenschen „oergrond aller dingen". En het aantrekkelijke voor den mensch ligt dan vooral hierin, dat hij zijn eigen zaligheid zich door eigen kracht verwerft.

Wij mogen nimmer vergeten, dat deze verleiding des satans heel dicht bij ons allen ligt en dat wij tegen niets meer altijd waakzaam moeten zijn dan juist tegen dit kwaad. Daarom spreken de oprechte kinderen Gods in hun gebed steeds van dat „niets in of aan ons".

Maar als de gereformeerde belijder in een nu weer, zelfs van synodocratische zijde aanbevolen „zelfonderzoek", dat dan in nauw verband staat met de veronderstelde wedergeboorte, in eigen hart gaat zoeken naar „kenmerken", ligt de zonde bij hem vlak voor de deur. Ik zeg: dit niet om iemand te beschuldigen. Ik zeg deze waarschuwing elken dag opnieuw voor de eigen aandacht.

Want wij willen niets liever dan, ook al roemen wij in vrije genade, toch iets bij ons zelf vinden, dat ons steun kan bieden voor ons geloof.

Het moge, als wij de schijnbaar diepzinnige redeneeringen der mystici, zoowel bij Rome als in de kringen der Reformatie lezen, ons vreemd voorkomen, dat zoovele heel eenvoudige en ongeleerde mensen, vooral in de dagen van Calvijn en Luther, in de strikken van een Böhme of David Joris vielen, de verklaring ligt hierin, dat de mensch het eigen werk zoo moeilijk verloocheent.

Hier ligt ook de sterke aantrekkingskracht van Rome op van nature gevoelige zielen. Vandaar ook dat een Dionysius, de pseudo Areopagiet, zulk een grooten invloed oefende niet alleen in het Oosten, maar ook in het Westen.

Prof. Aalders zegt in zijn magistrale werk over de „Mystiek": „de heilsorde is bij Dionysius onzeker. Het is niet God, die deze opent, maar de actie gaat uit van den mensch. Deze vroomheid is ageerend, niet reageerend. God is rechtvaardig en geeft ieder, waarop hij recht heeft.

Het komt er slechts op aan, dat het schepsel zich van God bewust wordt, d.i. zijn beginsel terugvindt en de verdeeldheid tot eenheid herleidt.

En dit geschiedt dan volgens Dionysius in drie etappes: die als reiniging, verlichting en volmaking worden onderscheiden. En in dezen drieslag heeft Dionysius het schema gegeven voor heel de volgende mystiek der kerk.

De aantrekkelijkheid bij Rome voor den mensch is, dat hij toch door eigen werk zelf kan toebrenge tot de zaligheid zijner ziel.

Dr de Vogel geeft dit gereedelijk toe, als hij afscheid neemt van de reformatie, die zij nimmer recht verstond, en zich keert tot Rome.

In de zestiende eeuw, dus zegt zij, heeft zich de Reformatie tegenover de traditie der Roomse kerk gesteld, allereerst met haar leer der heilsorde. Deze heeft die heilsorde, naar het oordeel der Reformatie, omgekeerd. En wel ziet zij verschil tusschen Luther en Calvijn inzake de goede werken, maar in den grond der zaak waren zij toch één: uit genade zijt gij zalig geworden, en dat niet uit u, het is Gods gave.

De mystieken der zestiende en zeventiende eeuw, met uitzondering van een Elkehart, die Rome zeker te ver ging, richtten zich dan op het kruis van Christus. Maar heel hun imitatie bedoelde niet maar een navolging, maar werkelijk een nadoen. Zij wilden door de aanschouwing van het Kruis het lijden van

Drie debutanten

Annie Spanjer: „Aan U gewijd". Uitg. Erven A. de Jager, Groningen. Ing. f.2.50.

Een aantal natuurversjes, gedichtjes op Christelijke feestdagen en persoonlijke herinneringen en belevenissen, keurig gedrukt en uitgegeven, worden hier aan lezers of lezeressen aangeboden. Aan wie ze in werkelijkheid worden gewijd, valt moeilijk uit den inhoud op te maken. Het doet er trouwens ook weinig toe.

Blijkbaar voelt de dichteres zich niet jong meer, althans in het gedicht: de neergang, zegt zij:

mijn haren worden dun en grijs,
het hart begint wat af te koelen.....

Even later, in „Augustus (1945)" vertelt zij ons: „Vijf zomers kreeg ik zevenmaal". Uit deze meer dichtelijke, dan logische aanduiding, kan men misschien opmaken, dat ze nog maar 35 jaren telt. Een gedeelte hiervan is stellig besteed aan het lezen van gedichten, want uit het bundeltje valt op te merken, dat een soort dichtelijke dictie, en de beginselen van maat en rythme haar bekend zijn. Op dit gebied is echter nog heel veel voor haar te doen. Niet alles wat rijmt is poëzie en ook rijmlooze verzen, waaraan zij zich soms waagt, kunnen noch poëzie, noch zelfs proza zijn. Dichten is moeilijk. Een middeleeuwsch poëet schreef eens:

Van dichten comt mi kleine bate,
Die liede raden mi dat ict late.

Hij volgde gelukkig dien raad niet op. Spreken is zilver, een kleine bate, voor anderen echter is zwijgen goud. De dichteres vraagt zelf in „Droefheid",

bevrijd ons van de mensen
en van elk niets zeggend woord.

Dit laatste vooral is doodelijk voor poëzie. Als Annie Spanjer aan poëzie wil doen, laat zij dan veel lezen, zij zal er meer vreugde in vinden, dan zij anderen kan bereiden met haar eigen verzen.

Wim van Mander: „Bijbelflitsen". Uitgave Erven A. de Jager, Groningen, 1949. Prijs ing. f.2.50.

De meerderheid van deze flitsen wordt gevormd door een veertiental persoonsuitbeeldingen, grootendeels figuren uit het Oude Testament, te beginnen met Adam. De overige twaalf gedichtjes zijn meer overpeinzingen — b.v. 1 Cor. 13.

Bijbelsche gedichten leveren soms groote gevaren op voor den dichter. Hij kiest zich een figuur, of een bijbelgedeelte, die op zich zelf mooi zijn, waarvan alle gegevens kant en klaar liggen, dikwijls nog in prachtige taal uitbeeld.

Mist de dichter een groot poëtisch talent, dan vervalt hij gemakkelijk in paraphraseeren, waardoor de bondigheid van den bijbel wordt verwaterd, of de uit-